

bemy w kościołach syryjskich, dr Daniel Próchniak (Lublin, KUL): *O kapłanach i ołtarzach w późnoantycznej Armenii*. W sesji popołudniowej wyniki swoich badań zaprezentowali: dr Tadeusz Gołgowski (Warszawa, UKSW): *Ołtarz i jego otoczenie w Nubii chrześcijańskiej*, dr Ida Ryl-Prejbisz (ZAŚ PAN): *Przegrody ołtarzowe w Nubii*, prof. dr hab. Bożena Iwaszkiewicz-Wronikowska (Lublin, KUL): *Najstarszy ołtarz w ikonografii chrześcijańskiej?* oraz dr Joanna Szczęsna (Lublin, KUL): *Motyw „Mszy św. Grzegorza” w średniowiecznej sztuce polskiej* i dr Marcin Pastwa (Lublin, KUL): *Msza św. Grzegorza według Grzegorza Bednarskiego*.

Wystąpienie prof. dr hab. Bożeny Iwaszkiewicz-Wronikowskiej, organizatorki sympozjum, kończące spotkanie i podsumowujące trzy dni obrad, było jednocześnie okazją do zapowiedzenia i zaproszenia na kolejne sympozjum kazimierskie – miejmy nadzieję – równie udane jak minione.

Anna Stróż – Lublin, KUL

5. CZŁOWIEK W PERSPEKTYWIE DOCZESNOŚCI I WIECZNOŚCI

Antropocentryzm Ojców Kościoła

(Gniezno, 1 IV 2006)

W dniu 1 kwietnia 2006 r. w Prymasowskim Wyższym Seminarium Duchownym w Gnieźnie odbyło się sympozjum naukowe zorganizowane przez Zakład Teologii Patrystycznej Wydziału Teologicznego UAM w Poznaniu poświęcone refleksji Ojców Kościoła na temat człowieka w perspektywie doczesności i wieczności. Sympozjum rozpoczęło się o godz. 10⁰⁰ w auli nowego gmachu seminarium, gdzie licznie zgromadzonych uczestników powitał rektor tej uczelni ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski (Gniezno, UAM). Wprowadzenia w tematykę obrad sympozjum dokonał ks. prof. dr hab. Bogdan Częsz (Poznań, UAM) – kierownik Zakładu Teologii Patrystycznej Wydziału Teologicznego UAM w Poznaniu, który na przewodniczącego sesji przedpołudniowej powołał ks. prof. dra hab. Antoniego Swobodę (Poznań, UAM) oraz sesji popołudniowej ks. prof. dra hab. Leona Nieściora (Poznań, UAM). Sympozjum zgromadziło wielu uczestników, wzięli w nim udział alumni Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, studenci Instytutu Teologicznego w Gnieźnie, seminarzyści i doktoranci pracowników naukowych Zakładu Teologii Patrystycznej UAM oraz zaproszeni goście.

Podczas sesji przedpołudniowej uczestnicy wysłuchali dwóch referatów i jednego komunikatu. Pierwszą prelekcję pt. *Wartość życia doczesnego w nauce Ojców Kościoła* wygłosił wspomniany już ks. prof. Bogdan Czyżewski, w którym podjął zagadnienie relacji chrześcijanina wobec życia i śmierci wskazując, że w chrześcijaństwie zawsze istniał entuzjazm wobec życia, nigdy zaś afirmacja dla śmierci samej w sobie. W ramach swojego wystąpienia prelegent przedstawił refleksję Ojców na temat życia w kontekście teologii męczeństwa oraz problem ucieczki wobec prześladowań na przykładzie św. Polikarpa i św. Cypriana. W referacie znalazła się również problematyka z życia Ojców Pustyni i ich relacja wobec życia doczesnego. Autor wystą-

pienia postawił pytanie: czy postawa Ojców Pustyni ucieczki od świata wynikała z pogardy dla życia? Odpowiadając stwierdził, że teksty wskazują na ucieczkę od świata i pogardę wobec niego w rozumieniu walki z namiętnościami i pokusami. Prelegent wskazał również na te elementy, które wskazywali Ojcowie w odniesieniu do życia doczesnego, a mianowicie: upodobnienie się do Boga, spełnianie uczynków miłości i miłosierdzia, patrzenie na śmierć z nadzieją czy też możliwość uwielbienia Boga. Na koniec podkreślił natomiast, że w tekstach patrystycznych znajdujemy afirmację życia ziemskiego i negację dla cielesności.

Drugi referat pt. *Śmierć – kres i początek życia w przekazach patrystycznych* wygłosił ks. prof. Bogdan Częsz. Na wstępie wskazał, że u Ojców nie można określić nauki o śmierci jako o kresie życia, ponieważ ich refleksja traktuje jednocześnie o życiu i śmierci. Dalej podkreślił, że jego referat nie podejmuje zagadnienia śmierci duchowej czy omówienia stanów eschatycznych, ale zagadnienie śmierci fizycznej. Następnie przedstawił zagadnienie rozumienia śmierci przez chrześcijan w okresie prześladowań, a także w czasie wolności religijnej. Pierwsi chrześcijanie często mówili o celu życia, dlatego też ich nauczanie o śmierci nie zajmuje szczególnego miejsca. W czasie prześladowań ludzie obawiali się śmierci, dlatego też m.in. św. Cyprian wskazywał, że śmierć jest faktem opatrnościowym – dzięki niej człowiek uwalnia się z tego świata. W okresie po prześladowaniach refleksja Ojców charakteryzowała się pragnieniem nieba i rzeczywistości niebiańskich. Najbardziej reprezentatywnym autorem tego kierunku na Wschodzie był Grzegorz z Nazjanzu, natomiast na Zachodzie św. Ambrożego. Prelegent wskazał następnie na św. Ambrożego i jego definicję śmierci *separatio animae et corporis*, która do dziś jest aktualna. Ojcowie pojmowali śmierć jako integralną część życia; dlatego śmierć nie oznaczała dla nich zejścia – *exitus*, lecz przejście – *transitus*, które prowadzi do spotkania z Chrystusem. W podsumowaniu swojego referatu wykładowca powiedział, że doktryna Ojców na temat śmierci to afirmacja śmierci, ale nie samej w sobie. Śmierć staje się bowiem rodzajem nowej egzystencji, dlatego chrześcijanin nie powinien się jej lękać, ponieważ stanowi ona inicjację nowego życia.

Sesję przedpołudniową zakończył komunikat wygłoszony, przez ks. dra Tomasza Kaczmarka (Włocławek, UMK) na temat: *Uzasadnienie godności człowieka w stworzeniu go na obraz i podobieństwo Boga – związek antropologii z ascetyką u greckich Ojców Kościoła na przykładzie św. Ireneusza*. Prelegent podjął w nim zagadnienie godności człowieka w Chrystusie i drogi jej dopełnienia. Św. Ireneusz rozumiał swoją doktrynę nie jako teologię, lecz jako *gnosis* w sensie poznania. Sięgał on do tekstów z Księgi Rodzaju, które doprowadziły go do pojęcia godności człowieka, która ma swoje źródło w obdarowaniu go Bożym istnieniem i Bożym życiem.

W dyskusji, która rozwinęła się w ramach sesji przedpołudniowej ks. prof. Antonii Swoboda wskazując na Platona, który w *Dialogach* mówił o ucieczce od ciała i świata, postawił pytanie: czy była to inspiracja dla Ojców? Kolejne pytanie dotyczyło pojęcia, którym posługiwał się Jan Paweł II – „cywilizacja śmierci”, a mianowicie czy znajdujemy je w refleksji Ojców? W odpowiedzi na pierwsze pytanie ks. prof. Bogdan Częsz mówił o wpływie Platona na św. Ambrożego oraz autorów klasycznych. Również św. Augustyn zależny był w swojej koncepcji od Ambrożego. Pojęcie

„cywilizacja śmierci” wskazuje natomiast na promocję śmierci i brak szacunku dla życia (aborcja, eutanazja). W tym znaczeniu cywilizacja śmierci nie może być akceptowana. Nie można postawić jednak znaku równości między terminem Jana Pawła II a nauczaniem Ojców, którzy nie posługiwali się tym pojęciem. Ks. prof. dr hab. Stanisław Longosz (Lublin, KUL) odwołał się do pierwszych dwóch referatów i wskazał w nich na odniesienia klasyczne i znaczną od nich zależność autorów chrześcijańskich. Nauczanie Ojców było oparte na autorach klasycznych, a stosunek do śmierci prezentowany był przez stoików jak również filozofię platońską.

Ks. dr Maciej Olczyk (Poznań, UAM) postawił pytanie: Co się stało ze znanym wcześniej trójpodziałem na ciało, duszę i ducha? Ks. prof. Bogdan Cześn w odpowiedzi na to pytanie wskazał, że trudno jednoznacznie powiedzieć, co spowodowało odejście od trychotomii i wskazał na naukę o zamieszkiwaniu Ducha Świętego, która łączyła się z doktryną o przeobstwieńiu człowieka. Zadaniem Ducha Świętego jest przeobstwienie, rozumiane jako doprowadzenie człowieka do płaszczyzny, na której może on mieć udział w Bogu. Dalej przywołał sformułowanie św. Ireneusza: „ubi spiritus Dei, ibi homo vivens” (człowiek jest żyjący wówczas, gdy mieszka w nim Duch Święty). Następnie ks. prof. Bogdan Czyżewski uzupełniając dodał, że podział trychotomiczny zagubiono w średniowieczu, kiedy to negatywnie traktowano ciało, akcentując natomiast sprawy duchowe. Ks. dr Jan Żelazny (Kraków, PAT) powiedział, że jedną z przyczyn zaniku trójpodziału mogły być problemy filologiczne; Zachód nie znał greki, dlatego z czasem uproszczono koncepcję trójpodziału na ciało i duszę.

Podczas trwania dyskusji pojawił się ks. arcybiskup metropolita gnieźnieński Henryk Muszyński, który nie mógł być obecny na otwarciu sympozjum ze względu na obowiązki duszpasterskie. Powitał on uczestników spotkania i wyraził wielką radość z faktu, że sympozjum odbywa się w Gnieźnie. Ksiądz arcybiskup podkreślił również ciekawą tematykę sympozjum wskazując na aktualność tematyki antropocentrycznej i własne nią zainteresowania. Zwrócił on uwagę na fakt, że teologia patrystyczna sięga do źródeł i dlatego jest mu szczególnie jako teologowi biblijnemu bliska. Aktualność problematyki sympozjum odniósł do *Programu Duszpasterskiego Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, który w swej istocie jest antropocentryczny; punktem jego wyjścia jest dla niego bowiem człowiek w relacji do Boga, społeczeństwa i Kościoła.

W ramach sesji popołudniowej uczestnicy sympozjum wysłuchali jednego referatu i komunikatu. Referat pt. *Patrystyczna doktryna o powołaniu człowieka do udziału w życiu i godności Boga. Rola Ducha Świętego* wygłosił ks. dr Jan Żelazny (Kraków, PAT). W ramach swojego wystąpienia prelegent przedstawił koncepcję przeobstwienia w Kościele Wschodnim i Zachodnim. Ks. Jan Żelazny wskazał na różnicę w koncepcji teologii przeobstwienia w Kościele wschodnim i zachodnim. U Ojców wschodnich termin *theosis* bazuje na ontologii obrazu. Obraz podobnie jak imię przywołuje tożsamość osoby. Przeobstwienie dokonało się i jest ono obecne przez chrzest i bierzmowanie. Objawia się w liturgii, gdzie następuje doświadczenie Boga. Przeobstwienie ma wymiar ontologiczny, a nie moralny. W tej koncepcji człowiek odkrywa swoje powołanie i godność otwierając się na zadanie dane od Boga, które to zadanie realizuje Duch Św. W teologii zachodniej przeobstwienie

zostało określone terminem *deificatio*. Chrześcijanin wchodzi w przeobóstwienie poprzez naśladowanie Boga i wypełnianie Jego przykazań. Koncepcja zachodnia obecna w teologii Hilarego z Poitiers, czy Ambrożego kładzie nacisk na aspekt moralny. Przeobóstwienie jest aktem zbawczym w Chrystusie. Prelegent wskazał na różnicę i wyjaśnił przyczyny różnic w ujęciu teologii wschodniej i zachodniej. W konkluzji swojego referatu stwierdził, że na końcu każdego traktatu o przeobóstwieniu u podstaw jest miłość Boga wobec człowieka.

Sesję popołudniową zakończył ks. prof. dr hab. Stanisław Longosz (Lublin, KUL), który w komunikacie pt. *Analiza filologiczna terminów: „obraz Boga” i „ciało” u Ojców Kościoła. Implikacje teologiczne* przedstawił analizę filologiczną powyższych terminów. Prelegent wskazał na wyrażenie „na obraz Boga” w wybranej literaturze patrystycznej, zajął się semantyką słowa „obraz” w języku greckim i łacińskim. Punktem wyjścia szczegółowej analizy była dla niego Septuaginta, judaizm i literatura klasyczna. Dalej podkreślił też wpływ poglądów filozoficznych na chrześcijańską teologię.

W podsumowaniu sympozjum ks. prof. dr hab. Bogdan Cześn podziękował najpierw Rektorowi Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie – ks. prof. dr hab. Bogdanowi Czyżewskiemu, za przyjęcie uczestników sympozjum i wszelki trud organizacyjny, a dalej wszystkim przybyłym referentom i uczestnikom. Następnie wskazał na interesującą problematykę sympozjum oraz aktualność nauczania Ojców Kościoła na temat człowieka w perspektywie doczesności i wieczności. Zapowiedział też publikację wygłoszonych wykładów w trzecim tomie czasopisma „Teologia Patrystyczna”.

Ks. Michał Kieling – Kalisz, UAM

6. WYZNANIA: NAJPOCZYTNIJSZA KSIĘGA OKRESU PATRYSTYCZNEGO (Koszyce, Słowacja, 24 IV 2006)

W rocznicę chrztu św. Augustyna, 24 kwietnia 2006 r. na Wydziale Teologicznym w Koszycach (Słowacja), odbyło się sympozjum patrystyczne zatytułowane: *Wyznania. Najpoczytniejsza księga okresu patrystycznego*. To historyczne, bo pierwsze na Słowacji tego typu sympozjum, zostało zorganizowane przez Katedrę Historii i Patrologii Katolickiego Uniwersytetu w Rużomberoku przy współpracy Instytutu Patrystycznego *Augustinianum* w Rzymie. Wydarzenie zgromadziło młodych adeptów patrystyki ze Słowacji, Rzymu i Polski.

Uczestników powitał Dziekan Wydziału Teologicznego w Koszycach – ks. prof. dr hab. Anton Konecny. W tematykę wprowadził o. lic. Juraj Piguła OSA, wykładowca teologii patrystycznej na wyżej wymienionym Wydziale, a zarazem pomysłodawca i organizator przedsięwzięcia. Wskazał on na aktualność i ponadczasową wartość *Wyznań*, co wyraża się m.in. w tym, że są one trzecią, obok Biblii i Koranu, najpoczytniejszą lekturą cywilizacji.